“Let it Come Down?” Δογματική Αμφισβήτηση και Καταγγελτική Υπεράσπιση του Δημόσιου Πανεπιστημίου από Ομάδες Συμφερόντων

Κώστας Α. Λάβδας

Περιληψη

Στη συζήτηση που αφορά το πανεπιστήμιο και τις προοπτικές του έχουν αναπτυχθεί σήμερα δύο διαφορετικοί λόγοι. Ο πρώτος υποστηρίζει την «ανάγκη» ίδρυσης μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων παροχής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, επικαλούμενος την «αναντιστοιχία πανεπιστημίου και αγοράς». Ο δεύτερος υπερασπίζεται «το δημόσιο χαρακτήρα του πανεπιστημίου. Στο άρθρο αυτό αναλύονται τα χαρακτηριστικά αυτών των λόγων και υποστηρίζεται η ανάγκη διαμόρφωσης ενός πλαισίου λογοδοσίας και αξιολόγησης πέρα από δογματικούς εφησυχασμούς.

«Γράφοντας εκδικούμαστε τα πράγματα» λέει ο ποιητής Νίκος Καρούζος. Η διερεύνηση τόσο των συνθηκών αμφισβήτησης και σταδιακής αποδιάρθρωσης δημόσιων θεσμών όσο και του πολεμικά εκφερόμενου λόγου υπεράσπισής τους προσφέρει τη δυνατότητα για έναν αναστοχασμό από τον οποίο μας απομακρύνουν οι διαχειριστικές μέριμνες της καθημερινότητας. Η χρήση (με την προσθήκη, έστω, ενός ερωτηματικού) της γνωστής, σκληρής φράσης από τον *Macbeth* στον τίτλο ενός κειμένου με θέμα την αμφισβήτηση ενός ακόμη δημόσιου θεσμού δε θα έπρεπε σήμερα να παραξενεύει. Το ερώτημα, όχι μόνο

για τους δρώντες εκείνους που άμεσα σχετίζονται με τον υπό αμφισβήτηση θεσμό αλλά και για κάθε πολίτη, είναι εάν και με ποιους τρόπους θα επιλέξει να τοποθετηθεί απέναντι στη μελλοντική προοπτική θεσμών που οφείλουν να αρθρώνουν και να αποτυπώνουν συλλογικές σκοποθεσίες.

Ωστόσο, το πανεπιστήμιο είναι ένας ιδιότυπος δημόσιος θεσμός. Ειδικού τύπου διακυβεύματα, το δίπολο θεσμικής αυτοτέλειας και οικονομικής εξάρτησης και ισχυρές ομάδες, θεσμικές και μη, καθορίζουν ένα πεδίο στο οποίο οι εξουσιαστικές σχέσεις διαμεσολαβούνται από έναν ασυνήθιστα υψηλό αριθμό ιδεολογικών παραμέτρων και συμβολικών αναπαραστάσεων (βλ. Παπαδάκης, 2003, 2004, Λάβδας, 2004γ). Η σημερινή συγκυρία φαίνεται να επιβεβαιώνει αυτή την ιδιοτυπία του πανεπιστημίου σε σχέση με άλλους δημόσιους θεσμούς που επίσης τίθενται υπό αμφισβήτηση. Αφενός, στα πλαίσια της συζήτησης για την παιδεία αναπτύσσεται, από ορισμένες ομάδες συμφερόντων αλλά και τεχνοκρατικές ελίτ, μια φιλολογία για την «ανάγκη» ίδρυσης μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων παροχής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αφετέρου, με αφορμή την αυξανόμενη έκθεση των ΑΕΙ στις προκλήσεις και τα ερεθίσματα του εξευρωπαϊσμού των θεσμών και της διεθνοποίησης της οικονομίας, εκφέρεται από άλλες ομάδες ένας λόγος υπεράσπισης «του δημόσιου χαρακτήρα του πανεπιστημίου», ένας λόγος που αρνείται, ουσιαστικά, την πραγματικότητα της έκθεσης στα ευρωπαϊκά και διεθνή ερεθίσματα.

Η «αγορά» ως νομιμοποιητικός μύθος

Είναι γεγονός ότι το πανεπιστήμιο στην Ελλάδα έχει γίνει κατ' επανάληψη στόχος μικροπολιτικά εμπνεόμενων μεταρρυθμιστικών σχεδίων. Η «αναντιστοιχία πανεπιστημίου και αγοράς», το πιο πρόσφατο από τα σχετικά κλισέ, υποστασιοποιεί την «αγορά» με τρόπο και σε βαθμό που την καθιστά άχρηστη ως αναλυτικό εργαλείο.[1] Όπως συνέβη με τα περισσότερα ιδεολογικά ρεύματα, η λατρεία της «αγοράς» άργησε να διεισδύσει στην ελληνική δημοσιότητα. Στη συνέχεια, όπως επίσης συνέβη και με τα περισσότερα από τα άλλα ιδεολογικά ρεύματα, η

[1] Για την έννοια της αγοράς, τις κοινωνικές σημασιοδοτήσεις και τα όρια της, βλ., μεταξύ άλλων, την έξοχη ανάλυση του Kay (2003).

διεθνής υποχώρησή της, η σχετικοποίηση της μονοσήμαντης επίκλησης της «αγοράς» και η αναγωγή στις πραγματικές διαστάσεις της, αργούν και αυτές να γίνουν κτήμα του εν Ελλάδι νεο-φιλελευθερισμού.

Μπορούν να διατυπωθούν τρεις, τουλάχιστον, ουσιαστικές όσο και προφανείς ενστάσεις απέναντι σε αυτή την αφηρημένη επίκληση της «αγοράς». Η πρώτη ουσιαστική ένσταση είναι ότι σε πολλά πεδία σήμερα οι «ανάγκες της αγοράς» μετατοπίζονται κάθε τέσσερα πέντε χρόνια. Δύναται ένα μοντέλο λειτουργίας του πανεπιστημίου και εξασφάλισης της λογοδοσίας του ακαδημαϊκού έργου (σε ό,τι αφορά την εκπαιδευτική αλλά και την ερευνητική λειτουργία του) να συγκροτήσει κριτήρια με αναφορά στο αποτελεσματικό κυνήγι αυτών των «αναγκών της αγοράς»; Ή μήπως καθήκον του πανεπιστημίου είναι η συνδυαστική παροχή κριτικής παιδείας και αποτελεσματικών γνώσεων/δεξιοτήτων που δίνουν στον πολίτη το υπόβαθρο και τη δυνατότητα να αντεπεξέλθει με επιτυχία και σε μελλοντικές προκλήσεις αφομοίωσης νέων δεξιοτήτων, εξειδίκευσης και επανεκπαίδευσης; Στο σημείο βέβαια αυτό τίθεται το ζήτημα των παραμέτρων που επηρέασαν την εξέλιξη των συζητήσεων περί πανεπιστημίου σε συνδυασμό με τη συνεχή διεύρυνση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι συνέπειες της διεύρυνσης αυτής υπήρξαν σύνθετες και η αναλυτική διαπραγμάτευση του ζητήματος ξεπερνούσε τα όρια του παρόντος κειμένου (βλ. Λάβδας, 2004γ). Παρά το γεγονός ότι έχει γίνει, κατά καιρούς, επίκληση διάφορων στρατηγικών που συγκροτούνται γύρω από την έννοια της κοινωνίας της γνώσης (βλ. de Geus, 2001: 31-39) για την εξήγηση των μετατοπίσεων και των αλλαγών στο πεδίο της πανεπιστημιακής πολιτικής, ούτε η παράμετρος αυτή επαρκεί για μια εξήγηση του φαινομένου. Δύο είναι οι βασικές συντεταγμένες που πρέπει να ληφθούν υπόψη σε κάθε ανάλυση της διεύρυνσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Υπάρχει, αφενός, το δημοκρατικό αίτημα για διευρυμένη συμμετοχή στο αγαθό της γνώσης. Διαπιστώνεται, αφετέρου, το επιχειρηματικό αίτημα μείωσης μίας μορφής σκληρύνσεων στις αγορές εργασίας, μέσα από την κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων και την αντίστοιχη μείωση της όποιας διαπραγματευτικής δύναμής τους.

Η δεύτερη ουσιαστική ένσταση απέναντι στην αφηρημένη επίκληση της «αγοράς» είναι ότι, στον πραγματικό κόσμο, η λειτουργία των οικονομικών συστημάτων στα οποία κυριαρχούν οι μηχανισμοί της αγοράς, χαρακτηρίζεται από ποικιλία προτύπων οργάνωσης των σχέσεων πολιτικής-οικονομίας-κοινωνίας. Ακόμη και στις σημερινές συνθήκες διεθνοποίησης των οικονομικών μεταβλητών, η καθημερινή λει-

τουργία των φιλελεύθερων οικονομικών συστημάτων αντανακλά ποικίλες εκδοχές και πρότυπα του μείγματος ιδιωτικού-δημόσιου (βλ. Coates, 2000). Τα πρότυπα αυτά μπορούν να αλληλοεπηρεάζονται και, σε ένα βαθμό, να εξάγονται, οδηγώντας σε σύγκλιση των δημόσιων πολιτικών (Bennett, 1991) με τρόπους που εξαρτώνται από εθνικούς, υπερεθνικούς και παγκόσμιους συσχετισμούς και ισορροπίες μεταξύ των συμμαχιών συμφερόντων (Richardson, 2000, James & Lodge, 2003, Λάβδας 2004α). Ο εξευρωπαϊσμός των πολιτικών και οικονομικών συστημάτων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί μια ειδική περίπτωση αλληλεπίδρασης και προσαρμογής των εθνικών δομών και διαδικασιών σε πρότυπα που διαμορφώθηκαν, για τα περισσότερα από αυτά τα κράτη-μέλη, σε στάδια που προηγήθηκαν της τυπικής ή ουσιαστικής δυνατότητάς τους για πλήρη εμπλοκή στην κατασκευή των ευρωπαϊκών θεσμών (Lavdas, 1996, 1997, Λάβδας, 2004α). Αντίθετα από ό,τι υποστηρίζουν οι θιασώτες μιας μονοσήμαντης και απλουστευτικής έννοιας της «παγκοσμιοποίησης», η (κατά βάση αναγκαία) αποδοχή στοιχείων λειτουργίας της αγοράς δε συνεπάγεται απαραίτητα μια μονοσήμαντη διαδικασία πολιτικο-οικονομικής συνεργασίας: Έχουν υπάρξει και εξακολουθούν να υπάρχουν διάφοροι τρόποι οργάνωσης και σύμπλευσης αυτών των σχέσεων.[2] Αντί να επιχειρούμε να εντρυφήσουμε στα μυστικά του αναδυόμενου αυταρχικού καπιταλισμού της Κίνας, θα ήταν περισσότερο χρήσιμο να προβληματιστούμε για τη συνεχιζόμενη εμπειρική ποικιλία και πολυφωνία του μείγματος δημόσιου-ιδιωτικού στα εκπαιδευτικά συστήματα των διαφορετικών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο διάβολος είναι στις λεπτομέρειες.

Τέλος, η τρίτη ένσταση αφορά την υπόρρητη ταύτιση της «κοινωνίας» με την «αγορά». Η ανταπόκριση που βρίσκουν ορισμένες απλουστευτικές διατυπώσεις, όπως αυτή περί αναντιστοιχίας πανεπιστημίου και αγοράς, οφείλεται εν μέρει και στην ύπαρξη δυσαρεσκειών, που όμως ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες και είναι σε διαφορετικούς βαθμούς δικαιολογημένες. Παρ' όλα αυτά, στο πεδίο του πολιτικού λόγου συχνά συγχέονται οι κοινωνικού περιεχομένου δυσαρέσκειες

[2] Η «παγκοσμιοποίηση» δε συνεπάγεται μια αυτοματική ευθυγράμμιση στο πεδίο της πολιτικής και των θεσμικών ισορροπιών. Η πολιτική ομογενοποίηση των καθεστωτικών μορφών των εξω-δυτικών περιοχών του πλανήτη προϋποθέτει τη συνειδητή επιλογή μιας στρατηγικής ειρηνικής ή βίαιης αλλαγής των αυταρχικών καθεστώτων του πάλαι ποτέ Τρίτου Κόσμου (βλ. Fukuyama, 2004).

(π.χ. λόγω μειωμένης ευαισθησίας που φαίνεται να δείχνουν κάποιοι εκπαιδευτικοί θεσμοί απέναντι σε άτομα με ειδικές ανάγκες, ομάδες με διαφορετικές θρησκευτικές, γλωσσικές, εθνοτικές ή άλλες ταυτότητες, κτλ.) με τις καθαρά εργαλειακού τύπου δυσαρέσκειες (άμεση επαγγελματική εξαργύρωση του πτυχίου, και δη σε συγκεκριμένο πεδίο), οι οποίες, αν και απόλυτα κατανοητές, εδράζονται συχνά σε αντικειμενικά παρωχημένες αντιλήψεις για το άμεσο επαγγελματικό αντίκρισμα των πτυχίων (π.χ. ο θεσμός της επετηρίδας).

Στις διαδικασίες διαμόρφωσης, μεταρρύθμισης και εφαρμογής δημόσιων πολιτικών στο πεδίο της πανεπιστημιακής πολιτικής εμπλέκονται όχι μόνον ομάδες συμφερόντων (συνδικαλιστικά όργανα, επιχειρηματικές ενώσεις, φοιτητικοί σύλλογοι κτλ.) αλλά και οι σχετικές διευθυντικές και τεχνοκρατικές ομάδες (στελέχη υπουργείων και άλλων κυβερνητικών θεσμών, στελέχη οργανισμών και ανεξάρτητων αρχών, στελέχη των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων), ορισμένες από τις οποίες μπορούν, κατά περίπτωση, να δραστηριοποιηθούν στα πλαίσια ευρύτερων στρατηγικών που ηγεμονεύονται από ομάδες συμφερόντων (βλ. Λάβδας, 2004α). Τα ερωτήματα που οφείλει κάθε φορά να απευθύνει η πολιτική ανάλυση είναι ποικίλα. Πώς και από ποιους δρώντες εισάγεται ένα ζήτημα (issue) στην ατζέντα (policy agenda); Ποιοι δρώντες επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν τα σημεία φραγμών της πολιτικής πρωτοβουλίας (veto points) στο πολιτικό σύστημα; Ποιοι δρώντες επωφελούνται από τυχόν νέες ρυθμίσεις και με ποιους τρόπους;

Ωστόσο, η ανάλυση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ συμφερόντων, ιδεολογικού και νομιμοποιητικού λόγου και μεταρρυθμιστικών σχεδίων προϋποθέτει ένα βαθμό αποστασιοποίησης από τα συστήματα του πολιτικά εκφερόμενου λόγου υπέρ ή κατά ενός δημόσιου θεσμού. Με τη σειρά της, η αποστασιοποίηση αυτή προϋποθέτει μια διαδικασία «ανοικείωσης», μια διαδικασία που –δρώντας αντίστροφα από τις δυνάμεις εξοικείωσης– καθιστά πρωτόγνωρο αυτό που είχαμε συνηθίσει να θεωρούμε γνώριμο και οικείο, αναδεικνύοντας έτσι, μέσα από τη νέα ματιά, και τις τυχόν παραδοξότητες, την αίσθηση των οποίων είχε αμβλύνει η συνήθεια.[3]

[3] Για ανάλυση, βλ. Λάβδας (2004β: 39-106) και τις εκεί παραπομπές.

Τα όρια της καταγγελίας και η δημόσια ευθύνη της πολιτικής

«Αφήστε τα να καταρρεύσουν;» Και όμως, συχνά βρίσκονται εγγύτερα στην προσέγγιση αυτή όχι όσοι επιδεικνύουν μια –εν μέρει απλουστευτική και επικίνδυνη, όπως σχηματικά δείξαμε πιο πάνω– μεταρρυθμιστική σπουδή, αλλά όσοι αρκούνται σε μια γενικόλογη, αμυντική και ισοπεδωτική καταγγελία. Δεν είναι δυνατόν, π.χ., να αμφισβητηθεί σήμερα ότι υπάρχει ανάγκη αναζήτησης κατάλληλου πλαισίου λογοδοσίας απέναντι στην κοινωνία (λόγον διδόναι, accountability). Υπάρχουν καταρχήν τρεις βασικοί λόγοι για τους οποίους πρέπει να δεχτούμε ότι υφίσταται όντως ανάγκη διερεύνησης κατάλληλων πλαισίων και συστημάτων λογοδοσίας. Ο πρώτος αφορά τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των δημόσιων ιδρυμάτων και το γεγονός ότι, απλούστατα, τα ιδρύματα αυτά διαχειρίζονται και δαπανούν δημόσιο χρήμα. Ο δεύτερος λόγος αφορά γενικότερα το χαρακτήρα του αγαθού της εκπαίδευσης ως δημόσιου αγαθού. Τέλος, ο τρίτος λόγος εστιάζεται στα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής πολιτικής ως πεδίου πολιτικής. Ούτως ή άλλως, κάθε πεδίο πολιτικής –πόσο μάλλον η εκπαιδευτική πολιτική– αφορά και ροές πληροφοριών μεταξύ των παραγόντων που ορίζουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τους διαύλους επικοινωνιών και τους θεσμούς. Και η εξουσία σε κάθε πεδίο πολιτικής αφορά την ικανότητα (α) να επηρεάζει κανείς τη διαμόρφωση αυτών των δομών, (β) να τις χρησιμοποιεί και (γ) να ελέγχει την πρόσβαση σε αυτές. Ο χαρακτήρας και οι μορφές που θα λάβουν τα εξουσιαστικά στοιχεία σε ένα πεδίο πολιτικής εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τους θεσμούς και τις πρακτικές λογοδοσίας που υφίστανται και τηρούνται. Η λογοδοσία εδώ δεν αφορά τόσο τη σχέση με την εκλεγμένη πολιτική ηγεσία, όπως συμβαίνει στην ανάλυση των σχέσεων γραφειοκρατίας-πολιτικής εξουσίας (βλ. Makrydemetres, 2002: 256-257), όσο τη σχέση με την κοινωνία και τις κοινωνικές δυνάμεις.

Για να είναι δημόσια ελέγξιμη, μια διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής πολιτικών πρέπει να ανταποκρίνεται σε τρία τουλάχιστον κριτήρια (βλ. Κοτρόγιαννος, 2002, Λάβδας, 2004γ):

(α) Τόσο η διαμόρφωση όσο και οι διαδικασίες υλοποίησης και ελέγχου της εφαρμογής οφείλουν να είναι κατά το δυνατόν διαφανείς και ανοιχτές σε δημόσιο έλεγχο.
(β) Το περιεχόμενο και οι στόχοι της πολιτικής πρέπει να είναι αντικείμενο διαβούλευσης και διαβουλευτικής αναζήτησης, η οποία δεν περιχαρακώνεται, αλλά είναι καταρχήν ανοιχτή σε κάθε έλλογη

πρόταση, ανεξάρτητα από το εάν η πρόταση αυτή χαρακτηρίζεται ως «ριζοσπαστική», «λαϊκιστική», «εκσυγχρονιστική», «τεχνοκρατική», «συντηρητική», «αντιδραστική» κτλ., από ορισμένους από τους συμμετέχοντες στη διαδικασία.

(γ) Τόσο η διαμόρφωση της πολιτικής όσο και οι διαδικασίες ελέγχου της εφαρμογής της πρέπει να μην αποτελούν αφορμή για εκτεταμένη αναδιανομή των περιορισμένων πόρων του πεδίου προς όφελος των γραφειοκρατικών μηχανισμών διαχείρισης και διοικητικού ελέγχου της εκπαίδευσης, εκτός εάν ρητά έχει αποφασιστεί κάτι τέτοιο. Με άλλα λόγια, δεν επιτρέπεται να καταλήγουν να εισάγουν ένα διαφορετικό πρότυπο διακυβέρνησης της εκπαίδευσης από την πίσω πόρτα. Ένα τέτοιο πρότυπο θα αντιστοιχούσε, για να θυμηθούμε την εύστοχη διατύπωση του Διονύση Γράβαρη, σε μια μετάβαση «από το κράτος στο κράτος» (βλ. Γράβαρης & Παπαδάκης, 2004). Θα επρόκειτο για μια μετάβαση χωρίς έκδηλη συναίνεση. Διότι ζητήματα όπως η μετατόπιση στην κατανομή πόρων προς όφελος διοικητικών μηχανισμών, η αυξανόμενη γραφειοκρατικοποίηση, η μείωση της ακαδημαϊκής αυτονομίας, είναι ίσως εύκολο να εισαχθούν χωρίς συζήτηση που τα κατονομάζει και τα αντιμετωπίζει ως τέτοια, αλλά δεν παύουν να οδηγούν (όταν εισάγονται από την πίσω πόρτα) σε ένα διαφορετικό πρότυπο διακυβέρνησης του συγκεκριμένου πεδίου πολιτικής. Όμως η μετάβαση από ένα πρότυπο διακυβέρνησης σε ένα άλλο δεν μπορεί να αποκληθεί δημοκρατική μετάβαση εάν δεν έχει βασιστεί σε συνειδητές επιλογές υπεύθυνων και ενημερωμένων πολιτών.

Σήμερα μάλιστα –σε αντίθεση, ίσως, με το προ δεκαετίας τοπίο– υπάρχουν περισσότερα εναλλακτικά πρότυπα και σενάρια αξιολόγησης. Μια διαδικασία αξιολόγησης που θα συνδυάζει εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους θα μπορούσε να υποβοηθηθεί από το πρότυπο της «μεθόδου ανοιχτού συντονισμού» (open method of coordination), που τείνει να κυριαρχεί στα κοινοτικά πράγματα μετά τη Σύνοδο Κορυφής στη Λισσαβόνα το 2000, ιδιαίτερα για πεδία πολιτικής που, όπως η εκπαιδευτική πολιτική, παραμένουν εκτός του σκληρού πυρήνα της «κοινοτικής μεθόδου». Πρόκειται, ουσιαστικά, για μια εκδοχή της αρχής της επικουρικότητας. Ο ανοιχτός συντονισμός προϋποθέτει τη συμφωνία πάνω σε γενικούς σκοπούς (π.χ. καταπολέμηση της φτώχειας) και πραγματοποιείται μέσα από την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ κρατών-μελών, κατατείνοντας στην εύρεση των καλύτερων πρακτικών (good practice), στην προσπάθεια προσέγγισης των συμ-

φωνημένων σκοπών. Ο ρόλος των ευρωπαϊκών θεσμών παραμένει σημαντικός αλλά όχι πρωτεύων: συντονίζουν (κυρίως η Επιτροπή) τις διακρατικές ανταλλαγές πληροφοριών και προτύπων (βλ., π.χ., de la Porte κ.ά., 2004: 266-304). Το ζητούμενο στο πεδίο της πανεπιστημιακής πολιτικής είναι μια διαδικασία που σέβεται την αυτοτέλεια των ιδρυμάτων και –ως προς το εξωτερικό σκέλος– σχεδιάζει θεσμούς που έχουν ως αποστολή όχι την επιβολή ενός προτύπου, αλλά το συντονισμό και την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών ως προς την αναζήτηση των καλύτερων πρακτικών.

Πώς μπορεί να εφαρμοστεί μια τέτοια προσέγγιση; Η υπό διαμόρφωση συγκυρία ευνοεί την ανάπτυξη ενός νέου «εκπαιδευτικού κορπορατισμού», με σώματα που, επίσημα (Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας) ή άτυπα (Σύνοδος των Πρυτάνεων), καλούνται να συμβάλουν στη διαμόρφωση και, κυρίως, στη νομιμοποίηση των πολιτικών επιλογών. Ο κίνδυνος εδώ είναι τα όργανα να κληθούν να παίξουν κυρίως το δεύτερο ρόλο (αυτόν της νομιμοποίησης και εξασφάλισης της αποδοχής της εφαρμογής της πολιτικής) εξαργυρώνοντας έναντι κάποιων ατομικών ωφελειών των μελών τους τη δυνητική συμβολή τους ως προς τον πρώτο ρόλο (συμβολή στη διαμόρφωση της πολιτικής). Η Σύνοδος των Πρυτάνεων φαίνεται να κινείται ήδη και προς την κατεύθυνση αυτή. Αποτελεί πεποίθηση του γράφοντος ότι τυχόν θεσμοθέτησή της θα αυξήσει, αντί να ελέγξει, τη σχετική δυναμική. Μορφές κορπορατισμού παρουσιάζονται όποτε το κράτος χρειάζεται τη συνεργασία αλλά και τις εξειδικευμένες γνώσεις, την τεχνογνωσία και τις εμπειρίες ορισμένων ομάδων συμφερόντων για τη συγκεκριμενοποίηση και την εφαρμογή σημαντικών επιλογών (βλ. Λάβδας, 2004α). Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι σχετικές ομάδες συμφερόντων ενσωματώνονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αλλά παράλληλα το κράτος (στα πλαίσια αυτής της θεσμοθετημένης σχέσης, που μπορεί να είναι τριμερής ή και διμερής/ασύμμετρη), μπορεί να υπολογίζει σε αυξημένη προβλεψιμότητα αναφορικά με την επιλογή των ηγεσιών, τον έλεγχο των μελών και –κυρίως– τη συνεργασία των οργανώσεων στην *εφαρμογή* των πολιτικών ή των μέτρων που έχουν συμφωνηθεί ή προ-επιλεγεί.

Όπως συμβαίνει σε κάθε μορφή πραγματικής συμμετοχής και εμπλοκής σε διαδικασίες λήψης και εφαρμογής αποφάσεων, ο εκπαιδευτικός κορπορατισμός θα μπορούσε, εάν επρόκειτο να κινηθεί στα πλαίσια του πρώτου από τους δύο ρόλους που αναφέρθηκαν πιο πάνω, να επηρεάσει τη διαμόρφωση του πεδίου πολιτικής στο οποίο αναφέρεται. Υπάρχουν απτοί και άμεσοι τρόποι για να ελεγχθεί το κατά πόσο

τείνει να κινηθεί προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση. Οφείλουμε, ως αποτέλεσμα στρατηγικής επιλογής, να ξεκινήσουμε από τη βελτίωση των ΑΕΙ που ήδη διαθέτουμε. Πόσο μάλλον που αυτά έχουν, κατά τα τελευταία χρόνια, αυξηθεί με ευθύνη και αποφάσεις της Πολιτείας. Η αύξηση του αριθμού των φοιτητών και η αύξηση του αριθμού των πανεπιστημιακών τμημάτων θέτουν άμεσα και επιτακτικά το ζήτημα της ενίσχυσής τους: καμία συζήτηση περί μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ και δήθεν «διεθνούς μονόδρομου» δεν πρόκειται να μεταθέσει ή να εξαλείψει τις ευθύνες. Η Πολιτεία οφείλει να υποβοηθήσει –και μέσα από τις διαδικασίες αξιολόγησης– τα ΑΕΙ της χώρας, να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που επί σειρά ετών παραμένουν άλυτα από προηγούμενες κυβερνήσεις και να αυξήσει τις κρατικές δαπάνες για την παιδεία στο 5% του ΑΕΠ. Πάνω από όλα, η Πολιτεία οφείλει να δείξει έμπρακτα ότι ενδιαφέρεται για το μέλλον τόσο των ελληνικών πανεπιστημίων, που σε γενικές γραμμές τιμούν το ρόλο τους και προβάλλουν διεθνώς τη χώρα παρά τις αντίξοες συνθήκες μέσα στις οποίες λειτουργούν, όσο και των εκατοντάδων χιλιάδων φοιτητών και πτυχιούχων που συνέδεσαν τις τύχες τους με αυτά.

Εν κατακλείδι, φαίνεται ότι ορισμένες από τις παραμέτρους που οδηγούν διεθνώς τη δυναμική της αλλαγής στο πεδίο της πανεπιστημιακής πολιτικής είμαστε σε θέση να τις διαπιστώσουμε αλλά όχι και να τις εξηγήσουμε (Cowen, 2000). Η αλματώδης εξέλιξη και επέκταση των τεχνολογικών κεκτημένων[4] ευνοεί την ανάπτυξη συνθηκών που προσεγγίζονται με μεγαλύτερη αναλυτική ευχέρεια μέσα από το πρίσμα σύγχρονων, νεο-πλουραλιστικών προσεγγίσεων που εστιάζονται στις αλληλεπιδράσεις ομάδων, θεσμών και ιδεατών παραμέτρων. Παράλληλα, όμως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το υπόβαθρο αποτελεσματικών ή και αδιέξοδων συλλογικών προσπαθειών, υπόβαθρο που υπάρχει σε πολιτικά συστήματα με ιστορικές εμπειρίες που ανάγονται στις διάφορες εκδοχές κορπορατιστικών προτύπων και της κάθε απόπειρας μερικής αναγέννησής τους. Στην περίπτωση αυτών των

[4] Για μια κριτική αποτίμηση των δυνατοτήτων και –κυρίως– των ορίων του τεχνολογικού κεκτημένου ως παράγοντα εκδημοκρατισμού του πολιτικού συστήματος, βλ. την ανάλυση του Κοντογιώργη (1997: 209-228). Σύμφωνα με τον Κοντογιώργη, οι δυνατότητες της τεχνολογικής εποχής μπορούν να ενθαρρύνουν τη μετάβαση «από τον αυστηρά εξουσιαστικό αντιπροσωπευτικό πλουραλισμό προς έναν πλέον άμεσο πολιτικό πλουραλισμό. Αυτός όμως δεν είναι αναγώγιμος στη δημοκρατική αρχή, αφού δεν οδηγεί επ' ουδενί στην κατάργηση της αυτόνομης εξουσίας» (1997: 226).

συστημάτων, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται και το ελληνικό, η διαμόρφωση πολιτικών μπορεί να είναι αποτέλεσμα διαδικασιών συνθετότερων και δυσχερέστερων στην ανάλυσή τους.

Όμως η συνθετότητα αυτή επιτρέπει, ορισμένες φορές, την ανάδειξη ενός ευρύτερου και περιεκτικότερου μενού πολιτικών (policy menu), ιδεών πολιτικής (policy ideas) και δυνατοτήτων πολιτικής. Οι ιστορικές αυτές εμπειρίες, πρακτικές και θεσμικά κατάλοιπα επηρεάζουν και ενίοτε βραχυκυκλώνουν το φαινομενικά πιο εκσυγχρονισμένο παιχνίδι του πλουραλιστικού ανταγωνισμού. Έτσι, άλλωστε, εξηγείται και η αμηχανία της κοινωνικής επιστήμης μπροστά σε συνθετότερες μορφές διαμεσολάβησης συμφερόντων και παραγωγής πολιτικών (βλ. Lanza & Lavdas, 2000). Γιατί η πραγματικότητα που μας περικλείει ούτε στατική είναι ούτε ενδίδει σε δογματικούς εφησυχασμούς, είτε αφορούν οι δογματικοί αυτοί εφησυχασμοί τη «λειτουργία της αγοράς» είτε το «δημόσιο και δωρεάν χαρακτήρα της παιδείας». Με τα λόγια του Italo Calvino, «η πραγματικότητα του κόσμου εμφανίζεται στα μάτια μας πολυσχιδής, ακανθώδης, σε πυκνά διαδοχικά στρώματα. Σαν μια αγγινάρα. Κι αυτό που, για μας, μετράει [...] είναι η δυνατότητα να εξακολουθούμε να τη μαδούμε σαν να ήταν μια αγγινάρα χωρίς τέλος, ανακαλύπτοντας συνεχώς νέες διαστάσεις της ανάγνωσης» (Calvino, 2003: 230).

Βιβλιογραφία

Bennett, C. (1991), "What is Policy Convergence and What Causes It?", *British Journal of Political Science*, 21.

Calvino, I. (2003), *Γιατί να Διαβάζουμε τους Κλασικούς.* Μετάφραση Χρυσοστομίδης, Α. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Coates, D. (2000), *Models of Capitalism: Growth and Stagnation in the Modern Era*. Cambridge: Polity Press.

Cowen, R. (2000), «Ακαδημαϊκή Ελευθερία, Πανεπιστήμιο και Οικονομία της Γνώσης». *Πανεπιστήμιο*, 2.

Γράβαρης, Δ.Ν. & Παπαδάκης, Ν.Ε. (επιμ.) (2004), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.

de Geus, A. (2001), *Εταιρία: Ένας Ζωντανός Οργανισμός.* Μετάφραση Ανδρέου, Μ. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Fukuyama, F. (2004), *State Building: Governance and World Order in the Twenty First Century*. London: Profile Books.

James, O. & Lodge, M. (2003), "The Limitations of 'Policy Transfer' and 'Lesson Drawing' for Public Policy Research", *Political Studies Review*, 1, 2.

Kay, J. (2003), *The Truth about Markets: Why Some Nations are Rich but Most Remain Poor*. London: Allen Lane.

Κοντογιώργης, Γ.Δ. (1997), «Για μια Νέα Προσέγγιση της Δημοκρατίας στην Αρχαιότητα και στην Εποχή μας», στον τόμο Haarscher, G. & Telo, M. (επιμ.), *Μετά τον Κομμουνισμό.* Προλεγόμενα Κοντογιώργης, Γ.Δ. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κοτρόγιαννος, Δ. (2002), «Το Πανεπιστήμιο στην Εποχή της "Απασχολησιμότητας": Ιστορία, Πραγματικότητα και Επίφαση». *Πανεπιστήμιο*, 5.

Lanza, O. & Lavdas, K.A. (2000), "The Disentanglement of Interest Politics", *European Journal of Political Research*, 37, 2.

Lavdas, K.A. (1996), "The Political Economy of Privatization in Southern Europe", στο Braddon, D. & Foster, D. *Privatization*. Aldershot: Ashgate. Ανατύπωση στον τόμο *Privatization and Public Policy*, επιμ. Wright, V. & Perrotti, L. Cheltenham: Edward Elgar, 2000.

Lavdas, K.A. (1997), *The Europeanization of Greece: Interest Politics and the Crises of Integration*. London: Macmillan.

Λάβδας, Κ.Α. (2004α), *Συμφέροντα και Πολιτική: Οργάνωση Συμφερόντων και Πρότυπα Διακυβέρνησης.* Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Λάβδας, Κ.Α. (2004β), «Πολιτική Αρχιτεκτονική και Συλλογικότητες στο Φιλελεύθερο Ρεπουμπλικανισμό», στον τόμο Λάβδας, Κ.Α. & Χρυσοχόου, Δ.Ν. (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Πολιτική Θεωρία: Η Πρόκληση του Ρεπουμπλικανισμού.* Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Λάβδας, Κ.Α. (2004γ), «Πολιτική Ανάλυση, Οργάνωση Συμφερόντων και Εκπαιδευτική Πολιτική», στον τόμο Γράβαρης, Δ. & Παπαδάκης, Ν. (επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική.* Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.

Makrydemetres, A. (2002), "Dealing with Ethical Dilemmas in Public Administration: The 'ALIR' Imperatives of Ethical Reasoning". *International Review of Administrative Sciences*, 68.

Παπαδάκης, Ν.Ε. (2003), *Εκπαιδευτική Πολιτική: Η Εκπαιδευτική Πολιτική ως Κοινωνική Πολιτική (;).* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαδάκης, Ν.Ε. (2004), *Η Παλίμψηστη Εξουσία.* Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός.

Richardson, J.J. (2000), "Government, Interest Groups and Policy Change", *Political Studies*, 48.

Abstract*

"Let it Come Down?" Dogmatic dispute and Denouncing Advocacy Defense of the Public University by Interest Groups

This paper discusses two competing discourses on the prospects of the University, taking into account its singularities, compared to other public institutions which are also called in question. The first discourse is put forward by technocratic elites and other interest groups, pleading for the "need" to establish non-profit institutions of higher education in order to overcome the "inconsistencies between the University and the market".

Several objections can be lodged to such a vague appeal of the "market". First, is it effective for the University to go after the shifting "needs", rather than to concentrate on providing citizens with the education and effective knowledge/skills which would enable them to come up to the future challenge to acquire new competences, specialize or retrain? Every debate on expanding higher education should consider both the democratic argument of wider access to knowledge and the entrepreneurial argument of confronting inflexibility in the labor markets.

Second, such a claim overlooks the fact that there are a great deal of organizational models concerning the relationship between politics, the economy and society, resulting in different public-private configurations.

Third, this discourse subliminally identifies "society" with the "market", conferring the discontent stemming from the diminished sensitivities of certain educational institutions to the needs of culturally diverse groups with instrumental discontent.

The second discourse is put forward by the groups which claim to stand for the "public character of the university", while they essentially deny the European and global realities.

This discourse turns a blind eye to the need for setting up a congruent accountability framework for the University, accruing from its institutional features.

What is needed is an accountability and evaluation process which respects the autonomy of the University and designates institutions which do not aim to impose a certain model but to coordinate the exchange of information and experience and the search for best practices. Such an approach would require a form of "educational corporatism"

* Την αγγλική περίληψη του κειμένου έγραψε ο Ι. Ρουσσάκης.

which would not merely legitimate policy choices but rather impact the formation of the relevant policy area.

Complexities in formulating policies, as is often the case for the Greek system of education, can lead to the emergence of an extensive policy menu and policy ideas.